

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-2. С. 266-272.

УДК 343.36

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ОБ'ЄКТА ПРИТЯГНЕННЯ, ЗАВІДОМО НЕВИННОГО, ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сийлокі М. В.

*Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна*

У статті визначаються окремі ознаки об'єкта притягнення, завідомо невинного, до кримінальної відповідальності. Досліджені проблемні й суперечливі питання визначення предмета та потерпілого цього злочину. Виявлено певні недоліки в конструкції окремих правових норм та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Ключові слова: предмет злочину, потерпілий, невинна особа, обвинувачений, правосуддя, слідчий, кримінальне законодавство.

Вступ. Як відомо, питання кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, зокрема, щодо притягнення завідомо невинної особи до кримінальної відповідальності, неодноразово висвітлювалися в юридичній літературі. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили вчені: Александров Ю. В., Бажанов М. І., Кудрявцев В. В., Лебедев О. Г., Лобанова Л. В., Наумов А. В., Рашковська Ш. С., Сахаров О. Б., Светлов О. Я., Смирнов В. Г., Тихенко С. І., Тютюгін В. І., Чучасєв О. І. та ін.

Роботи цих вчених мають значну наукову і практичну цінність. У них розглянуто окремі теоретичні та прикладні питання кримінальної відповідальності за вказаний злочин. Але багато аспектів досліджуваного питання залишаються дискусійними або розв'язуються суперечливо. Це стосується ознак, які притаманні відповідному об'єкту злочину. Це зумовлено тим, що після прийняття 13 квітня 2012 р. та набрання чинності Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, зміст окремих ознак відповідного складу злочину зазнав істотних змін.

Вважаємо, що для з'ясування структури об'єкта злочину – притягнення завідомо невинної особи до кримінальної відповідальності необхідно дослідити, які ознаки притаманні об'єкту злочину, передбаченому ст. 372 Кримінального кодексу (КК) України.

Викладення основного матеріалу. Проведені дослідження дозволили встановити, що родовим об'єктом притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності є суспільні відносини, які забезпечують кримінально-правову охорону правосуддя [1, с. 72].

Виникає питання, які ще обов'язкові ознаки об'єкту, окрім суспільних відносин, наявні у складі злочину, що передбачений ст. 372 КК України? У кримінально-правовій літературі є домінуючою позиція, що у вказаному складі злочину відсутні

будь-які інші обов'язкові ознаки об'єкту злочину [2, с. 52-72; 3, с. 525; 4, с. 228]. З такою позицією, на нашу думку, не можна погодитися.

На нашу думку, є правильною думка окремих науковців (Сенаторова М. В. та Тютюгіна В. І.), що потерпілий є обов'язковою ознакою об'єкту складу злочину, який передбачений ст. 372 КК України [5, с. 91; 6, с. 844]. Так, Сенаторов М. В. відносить таку невинну у вчиненні злочину особу до виду потерпілих, статус яких обумовлюється відносинами, пов'язаними зі здійсненням правосуддя [5, с. 91].

Така позиція може ґрунтуватися на таких обставинах. По-перше, одним з суб'єктів суспільних відносин, що поставлені під охорону законодавцем в ст. 372 КК України, є фізична особа, яка є невинною у вчиненні злочину (незалежно від віку, національності, громадянства тощо), тобто потерпілий є обов'язковим учасником вказаних суспільних відносин. Між іншим, на потерпілого як учасника суспільного відношення вказують Фролов Є. О. [7, с. 30] та Тацій В. Я. [8, с. 30]. Аналогічні судження щодо визначення місця потерпілого у структурі об'єкта складу злочину висловлюють у сучасних дисертаційних дослідженнях Батюкова В. Є., Фаргієв І. А., Сенаторов М. В. та ін. [9, с. 41; 10, с. 47-48; 5, с. 110]. По-друге, потерпілий безпосередньо вказаний в диспозиції ч. 1 ст. 372 КК України: «притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності». Визначившись з тим, що потерпілий є обов'язковою ознакою об'єкту злочину, який передбачений ст. 372 КК України, спробуємо визначити основні ознаки такої особи.

Потерпілий як ознака об'єкту складу злочину, що передбачений ст. 372 КК України, має такі ознаки: 1) особа є невинуватою у тому злочині, в якому вона підозрюється чи обвинувачується; 2) особа набуває незаконно процесуального статусу підозрюваного (обвинуваченого). При визначенні такого потерпілого слід чітко встановити, що він є невинним, якщо особа є винною, але при притягненні був порушений лише процесуальний порядок притягнення її до кримінальної відповідальності (наприклад, притягнення посла іноземної держави з порушенням вимог ч. 4 ст. 6 КК України), то такі дії винного не охоплюються складом злочину, який передбачений ст. 372 КК України [6, с. 1013]. При цьому можлива кваліфікація, при наявності підстав, як зловживання владою (ст. 364 КК України). Ці ознаки мають як матеріальний, так і процесуальний зміст. Вони дозволяють відмежувати злочин, який передбачений ст. 372 КК України від суміжних складів злочину.

Слід погодитися з позицією Усатого Г. О., що термін «невинна особа», яке дотепер використовується у чинному кримінальному законодавстві не відповідає ст. 62 Конституції України, де воно давно змінене на більш точне за змістом поняття – «невинувата особа» [11, с. 9]. Тому вважаємо цілком прийнятним внесення відповідних змін до ст. 372 КК України.

Також виникає питання, а чи є предмет обов'язковою ознакою об'єкту складу злочину, який передбачений ст. 372 КК України?

На перший погляд, предмет злочину безпосередньо не вказаний в диспозиції ч. 1 ст. 372 КК України, тому, на думку Кудрявцева В. М., він не є обов'язковою ознакою об'єкту складу злочину [12, с. 131]. Іншої позиції притримується Лашук Є. В., який вказує: «Предмет має бути визначеним у кримінальному законі або логічно випливати зі змісту відповідного об'єкта злочину. Лише у випадках, коли предмет визначений

(безпосередньо чи опосередковано) у диспозиції певної кримінально-правової норми, він виступає обов'язковою ознакою конкретного об'єкта злочину». [13, с. 63]. Ці позиції є, безумовно, різні за змістом. Тому не можна погодитися з позицією окремих науковців, які вважають, що вказані точки зору мають право на існування і при цьому, поєднуючи їх, пропонують фактично визнати правильною першу позицію [14, с. 191]. Слід зазначити, що остання позиція є домінуючою в теорії кримінального права [15, с. 210]. На нашу думку, така позиція відповідає реальним вимогам при конструюванні складу злочину. Пригадаємо, наприклад, що мотив, не вказаний у диспозиції ч. 1 ст. 185 КК України, але при цьому не має сумнівів, що він є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони крадіжки. Тому аргументація, що якщо предмет злочину безпосередньо не вказаний в диспозиції ч. 1 ст. 372 КК України, він не є обов'язковою ознакою об'єкта цього складу злочину, на нашу думку, є не досить обґрунтована і не може бути прийнята як певна аксіома.

По-друге, для того, щоб визначитися, чи є предмет притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинуватої особи, слід пригадати поняття предмета злочину. Можна цілком погодитися з думкою Лашука Є. В., що «предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння» [13, с. 59]. На наш погляд, таким предметом злочину, який передбачений ст. 372 КК України, за аналізом норм глави 22 нового КПК України, є письмове повідомлення про підозру, яке оформлюється не постановою, а процесуальним документом, що має тільки назву повідомлення [16, с. 355]. Спробуємо пояснити таке положення.

Якщо повідомлення про підозру є предметом злочину, то вона повинна мати певні ознаки (фізичну, соціальну і юридичну) й відповідати наступним умовам: «1) предмет злочину – це матеріальні цінності, що фіксуються органами чуття людини або спеціальними технічними засобами; 2) предмет злочину є складовою об'єкта злочину та нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються кримінальним законом; 3) предмет злочину пов'язаний з об'єктивною стороною – з приводу предмета вчиняються злочинні діяння та (або) здійснюється безпосередній злочинний вплив на нього, а також предмет відрізняється від «активних» ознак – знарядь і засобів вчинення злочину своєю «пасивністю» і зв'язком з об'єктом злочину; 4) предмет злочину пов'язаний з метою злочинця певним чином на нього вплинути (саме з приводу цього предмета вчиняється злочин); 5) предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину (якщо він визначений у законі або логічно впливає з його змісту, предмет стає обов'язковою ознакою конкретного складу злочину)» [13, с. 86].

По-перше, повідомлення про підозру – це офіційний кримінальний процесуальний документ, який складений на підставі кримінального процесуального закону прокурором або слідчим за погодженням з прокурором на підставі зібраних доказів у ході досудового провадження та у якому формулюється підозра (обвинувачення) конкретній особі у вчиненні кримінального правопорушення (правопорушень) до закінчення досудового розслідування [16, с. 355]. Зміст і форма повідомлення про підозру визначаються ст. 277 КПК України, у відповідності з якою цей процесуальний акт

має складатися з двох частин: вступної та описової. Також слід пригадати, що офіційні документи в теорії кримінального права беззаперечно визнаються предметом певних злочинів [17, с. 10-16].

По-друге, як відомо, предмет злочину є складовою об'єкта злочину та нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються законом про кримінальну відповідальність і яким завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння. Як вже було зазначено, що основним безпосереднім об'єктом вказаного злочину є суспільні відносини, що забезпечують врегульовану Конституцією України та кримінальним процесуальним законодавством діяльність органів досудового розслідування та прокуратури щодо притягнення фізичних осіб до кримінальної відповідальності [1, с. 73]. Така діяльність неможлива без складання повідомлення про підозру [18, с. 603-605]. Це основний процесуальний документ, який дозволяє попередньо сформулювати обвинувачення особі, і тому вказана постанова має пряме відношення до об'єкта злочину, який передбачений ст. 372 КК України.

По-третє, повідомлення про підозру пов'язана з об'єктивною стороною. Вчинити вказаний злочин без винесення відповідного повідомлення неможливо. Саме складання повідомлення про підозру в незалежності від способу її оформлення є змістом об'єктивної сторони. Тобто, на це повідомлення про підозру відбувається злочинний вплив. Відповідне повідомлення не може бути знаряддям чи засобом вчинення такого злочину. Оскільки, як відомо, знаряддя та засоби вчинення злочину відрізняються від предмета злочину тим, що вони не мають жодного зв'язку з тими суспільними відносинами, на яке вчиняється посягання [19, с. 194]. Вказане повідомлення про підозру, як вже було зазначено, має пряме відношення до об'єкта злочину і тому не може бути знаряддям чи засобом вчинення такого злочину, якими можуть бути комп'ютерна техніка, друкарська машинка, ручка, папір. Слідчий, наприклад, складає повідомлення про підозру на комп'ютері та роздруковує на принтері. Вказані знаряддя мають «активні» ознаки, а саме повідомлення є умовно «пасивним», тобто на нього здійснюється вплив.

По-четверте, повідомлення про підозру виражає у визначеній законом формі переконання слідчого (прокурора) про наявність у діях особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, складу злочину [16, с. 356]. Якщо слідчий прагне притягнути до кримінальної відповідальності невинувату особу, то логічно він повинен скласти завідомо для нього неправдиве саме повідомлення. Тобто мета слідчого формується з бажання винести фальсифіковане повідомлення та притягнути завдяки цьому до кримінальної відповідальності невинувату особу.

По-п'яте, ми вже вказували, що повідомлення про підозру, хоча і не визначена безпосередньо у диспозиції ч. 1 ст. 372 КК України, але логічно впливає з його змісту, тобто такий предмет стає обов'язковою ознакою зазначеного складу злочину.

Так, слід порівняти предмети злочинів, які передбачені ст. 372 КК України та ст. 366 КК України. У кримінально-правовій літературі не виникає жодних сумнівів, що офіційні документи є предметом злочину, який передбачений ст. 366 КК України. Службова особа складає неправдивий документ, тобто вносить до документа, який зовні оформлено правильно, відомості, що не відповідають дійсності повністю або частково. Що цікаво, таке положення відноситься як до притягнення до

кримінальної відповідальності невинуватої особи, так і до службового підроблення. Тобто порівняння вказаних складів злочинів дозволяє зробити висновок не тільки про подібність вказаних злочинів, але й про однакове визначення предметів злочину обов'язковими ознаками відповідних об'єктів складів злочинів.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що повідомлення про підозру є обов'язковим предметом складу злочину, який передбачений ст. 372 КК України.

Висновки. Проведене дослідження дозволило запропонувати такі положення:

1) доведено, що потерпілий є обов'язковою ознакою об'єкту складу злочину «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності»;

2) потерпілий як ознака об'єкту складу злочину, що передбачений ст. 372 КК України, має такі ознаки: а) особа є невинуватою у тому злочині, в якому вона підозрюється чи обвинувачується; б) особа набуває незаконно процесуального статусу підозрюваного (обвинуваченого);

3) пропонуємо уточнити поняття потерпілого від злочину, що передбачений ст. 372 КК України, такою редакцією – «невинувата особа»;

4) встановлено, що повідомлення про підозру є обов'язковим предметом складу злочину, який передбачений ст. 372 КК України.

Список літератури:

1. Кузнецов В. В. Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи : монографія / В. В. Кузнецов, М. В. Сийплові ; за заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна ; передмова Г. О. Усатого. – Ужгород : ЗакДУ, 2011. – 284 с.

2. Лобанова Л. В. Преступления против правосудия: проблемы классификации посягательств, регламентации и дифференциации ответственности : дис. на соискание учён. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Любовь Валентиновна Лобанова ; Волгоградский государственный университет. – Казань, 2000. – 307 с.

3. Мульченко В. В. Система преступлений против правосудия в новом Уголовном кодексе Украины / В. В. Мульченко // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення : матер. міжнар. наук.-практ. конф. [«Питання застосування нового Кримінального кодексу України»], (м. Харків, 25–26 жовтня 2001 р.). – К. ; Х. : Юрінком Інтер. – 2002. – С. 207-210.

4. Полный курс уголовного права : в 5 т. / под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуж. деятеля науки РФ А. И. Коробеева. – СПб. : Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – Т. V: Преступления против государственной власти. Преступления против военной службы. Преступления против мира и безопасности человечества. Международное уголовное право. – 951 с.

5. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Микита Валерійович Сенаторов ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2004. – 215 с.

6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – [5-те вид.]. – Х. : Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина. – 1040 с.

7. Фролов Е. А. Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность : автореф. дис. на соискание учён. степени д-ра юрид. наук : спец. 715 «Уголовное право и уголовный процесс» / Е. А. Фролов. – Свердловск, 1971. – 53 с.

8. Тацкий В. Я. Объект и предмет преступления по советском уголовному праву : учебное пособие / В. Я. Тацкий. – Х. : Юридический институт, 1982. – 100 с.

9. Батюкова В. Е. Потерпевший в уголовном праве : дис. на соискание учён. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Вера Евгеньевна Батюкова ; Юридический институт МВД России. – М., 1995. – 212 с.

10. Фаргиев И. А. Уголовно-правовое значение личности и поведения потерпевшего : дис. на соискание учён. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Ибрагим Аюбович Фаргиев ; Московская государственная юридическая академия. – М., 1997. – 173 с.

11. Усатий Г. О. Відгук офіційного опонента на дисертацію Сийплові Миколи Васильовича «Кримінально-правова характеристика притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності» подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право / Г. О. Усатий. – К., 2009. – 11 с.

12. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – [2-е изд.]. – М. : Юрист, 1999. – 304 с.

13. Лашук С. В. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Сфрем Вікторович Лашук ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 262 с.

14. Кругликов Л. Л. Юридические конструкции и символы в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, О. Е. Спиридонова. – СПб. : П. Асланов «Юридический центр Пресс», 2005. – 336 с.

15. Курс уголовного права. Общая часть : учебник для вузов : в 5 т. / [Г. Н. Борзенков, В. С. Комиссаров, Н. Е. Крылова и др.] ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 2002. – Т. 1: Учение о преступлении. – 624 с.

16. Юрченко Л. В. Повідомлення про підозру: новела кримінального процесуального законодавства України // 36. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми публічного та приватного права»], (Запоріжжя, 3 жовтня 2012 р.) ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 355-357.

17. Кравцов С. Ф. Предмет преступлений : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / С. Ф. Кравцов ; ЛГУ им. А. А. Жданова. – Л., 1976. – 19 с.

18. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

19. Энциклопедия уголовного права : в 35 т. / [Б. В. Малинин, В. Н. Кудрявцев, Н. И. Коржанский и др.] ; отв. ред. Б. В. Малинин. – СПб. : Изд. проф. Малинина, 2005. – Т. 4: Состав преступления. – 798 с.

Сийплові Н. В. Дискусійні питання визначення ознак об'єкта привертання заведомо невинного к уголовной ответственности / Н. В. Сийплові // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 266-272.

В статье определены отдельные признаки объекта привлечения, заведомо невинного, к уголовной ответственности. Исследованы проблемные и спорные вопросы определения предмета и потерпевшего этого преступления. Выявлены определенные недостатки в конструкции отдельных правовых норм и сформулированы предложения по совершенствованию уголовного законодательства.

Ключевые слова: предмет преступления, потерпевший, уголовная ответственность, невинное лицо, обвиняемый, правосудие, следователь, уголовное законодательство.

DISCUSSION QUESTIONS THE CHARACTERISTICS OF OBJECT OF BRINGING PERSON KNOWN TO BE INNOCENT TO CRIMINAL RESPONSIBILITY ARE DEFINED

Siyploki M. V.

Uzhgorod National University, Uzhgorod, Ukraine

The article separate signs of object of bringing person known to be innocent to criminal responsibility are defined. Problematic and vexed questions of definition of a subject and the victim of this crime are research. Some flaws in construction of certain legal norms were determined, propositions concerning improvement of criminal legislation were formulated.

It is defined some of the object prosecution knowingly innocent of criminal responsibility in the article. It was established that generic object prosecution knowingly innocent of criminal responsibility is public relations, providing criminal protection of justice. It is proved that the criminal law literature is the dominant position that the listed elements of the crime, there are no other mandatory features of the object of the crime, in addition to public relations. This position has suffered based view in this article. It is supported meaning of some scientists thought that the victim is a mandatory feature of the object of the crime, which under Art. 372 of the Criminal Code of Ukraine. It was found that reports of suspicion – a formal procedural document that is subject to the

Дискусійні питання визначення ознак об'єкта притягнення...

Criminal Procedure Act prosecutor or investigator in consultation with the prosecutor on the basis of evidence collected during the pre-trial proceedings and which is formulated suspicion (charge) a particular person with a criminal offense (offenses) before the end of the preliminary investigation.

It was made a research which allows the author to propose the following provisions: 1) it is proved that the victim is a mandatory feature of the object of the offense «knowingly innocent attraction to criminal responsibility», and 2) the victim as a sign of the object of the offense that under Art. 372 of the Criminal Code of Ukraine, has the following features: 1) A person is guilty of a crime because, where it is suspected or accused; 2) the person unlawfully takes the procedural status of the suspect (accused), and 3) propose to clarify the concept of the victim of a crime that under Art. 372 of the Criminal Code of Ukraine, this edition – «innocent person», 4) found that reports of suspicion is a compulsory subject of the offense, which under Art. 372 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: subject of a crime, victim, criminal liability, innocent person, accused, justice, investigator, criminal law.